

ادبیات کودکانه

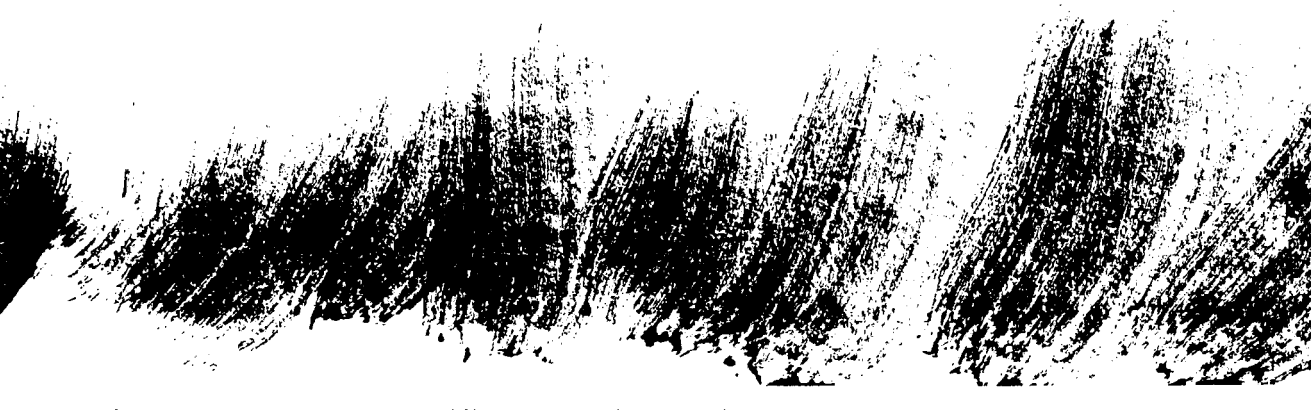
دکتر نسیره احمد سلطانی

علم، آشنا سازد و به معلمین کمک کند تا فعالیت‌های تربیتی خود را در حد مطلوب انجام دهند و اصل «مداومت تربیت» را بدین وسیله جامه عمل بپوشانند، پس کودک برای کسب تجارب تازه، یاد گرفتن زبان ملی، پرورش توانایی‌های بیانی و نوشتاری و هنری، ایجاد همکاری‌های صمیمانه و اعتماد به نفس و ارضای خواسته‌های ذهنی و عاطفی به ادبیات نیاز دارد آنچه در روانشناسی رشد، قابل توجه است این است که ادبیات چه به صورت قصه و چه شعر از نظر طرح (Plot) و پیام (Theme) در هر سنی متفاوت است، پس نحوه ارائه آن نیز باید متفاوت باشد، مثلاً در دوره‌های پیش از

دوره کودکی، دوره‌ای است که با چرخش مداری بر حول رویا و خیال، طفل را به بلوغ و سازندگی می‌کشاند و او را آماده مسائل جدی زندگی می‌کند. پس لزوماً ادبیات مربوط به این دوره می‌تواند مؤثرترین روش القاء نوعی الهام و پیام تدریجی باشد.

ادبیات کودکان، می‌تواند تمامی مسائل مربوط به زندگی را در بر بگیرد و کودکان را در همه شؤون زندگی راهنمایی کند، و بسا گسترش تخیل آنان، تجربه‌های بسیاری را برایشان فراهم آورد و خلاقیتشان را برانگیزد و علاوه بر آن که اوقات فراغت آنها را دلپذیر و سودمند کند، آنان را با جهان وسیع فرهنگ و

اسرار هستی که به شکل تجربیات دشوار در زندگانی هر فرد رخ می‌نماید، در شرایط ذهنی و سنی افراد نمی‌تواند به همان شکل قابل انتقال و پذیرش باشد. هنر مجسمه‌سازی، شعر، موسیقی و قصه بهترین شکل بیان آن است، امروزه تخیل، که زیر بنای قصه است، به صورت یک ارگانیزم حیاتی و اثیری، دنیای فانتزی و ابتدایی ذهن را برای یک دنیای استوارتر و واقعی‌تر یعنی، همان دنیای اندیشه‌ها و اختراعات و اکتشافات آماده می‌سازد، یقیناً قالیچه حضرت سلیمان در دوران کودکی ذهن بشر، کلید تسخیر امروزین آسمان است.

دبستان، یکی از اهداف ادبیات کودکان، تقویت زبان و گویایی طفل است، چون در این سن او کلمات را دوست دارد، خصوصاً کلمات موزون و مفقوف، و حتی تکرار الفاظ بی‌معنی برای او جالب است، او دوست دارد دربارهٔ اسباب بازیها، حیوانات و سایر موجودات پیرامون خود داستانهایی بداند همین‌طور از نوعی شخصیت بخشی (Personification) به موجودات بیجان لذت می‌برد، او همیشه علاقه‌مند به داستانهایی است که عاقبت خوشی دارند، تورق کتابهای مصور برای او لذت بخش خواهد بود و از این جهت، دوست دارد کتابها و اسباب بازیهایش را خود انتخاب کند. هنگامی که مصادف با دندان در آوردنش می‌باشد، میل به شناخت بدن خود دارد و از شنیدن مطالبی در این زمینه، لذت می‌برد. در دورهٔ دبستان به زندگی گذشتگان و مردم سرزمین‌های دیگر علاقه‌مند می‌گردد و دوست دارد در زمینه‌های مورد نیازش راهنمایی شود، از این روی ادبیات کودکان باید پا به پای سن کودک علاقه‌ها و استعدادهای او را در جهت مثبت تقویت کند و پاسخگوی فطرت پاک او باشد.

آنچه امروزه در ایران به همین نام خوانده می‌شود، بسیار تازه است، شاید اولین کتاب و اولین نویسندهٔ ایرانی که بر مبنای تعریف ادبیات کودکان، مطلب نگاشته است، «طالبوف» باشد، عبدالرحیم طالبوف از اهالی سرخاب تبریز بود، سالهای پیری وی مصادف با نهضت مشروطه بود، او با الهام از آزادگان

هموطنش کتابهای متعددی از جمله کتاب احمد یا «سفینه طالبی» را برای ارائه اندیشه‌های مترقیانه خود نگاشت نوشتن این کتاب در سال ۱۳۰۷ آغاز شد، طالبوف هر بخش از کتاب سه جلدی خود را «صحبت» نامید و در هر «صحبت»، در مورد یک موضوع علمی و اجتماعی سخن گفت «طالبوف» در لابه لای «صحبتهای» خود، سرگذشت پسری به اسم «احمد» را ذکر کرده که یادآور «امیل» ژان ژاک روسو است. روسونیز، «امیل» را برای بیان اندیشه‌های پرورشی خود وسیله قرار داده است، او در این کتاب از تاریخ، دین، علوم، صنایع و آموزش و پرورش چگونگی پیدایش و خوبی و بدی آنها، سخن می‌گوید و حتی شخصیت احمد را تا دوره بزرگسالی وی در کتاب سوم خود به اسم «مسائل الحیات» می‌پروراند و او را مهندس و دانشمندی بی‌نظیر می‌کند.

عیبی که در عمدهٔ داستانهای کودکان دیده می‌شود، این است که نویسندگان بیشتر به بزرگسالی کودکان توجه دارند و در آثار آنها دنیای شیرین کودکی در پس بزرگی نیامدهٔ کودک اصل قرار می‌گیرد.

بعضی کتاب «کلیله و دمنه» و «مرزبان نامه» را هم که کتابهای سمبلیک هستند جزء ادبیات کودکان آورده‌اند، نکته قابل توجه در این گونه کتابها ارزشهای فنی و هنری قصه‌های آنها، یعنی وجود شباهتهای ظاهری و خصلتی بین رمز و مصادق انسانی آن است. بر همین اساس در این گونه داستانها، روباه، نمادی از آدمهای

● ادبیات کودکان، می‌تواند تمامی مسائل مربوط به زندگی را در بر بگیرد و کودکان را در همه شوون زندگی راهنمایی کند و با گسترش تخیل آنان، تجربه‌های بسیاری را برایشان فراهم آورد و خلاقیتشان را برانگیزد.

● کتابهای غیر درسی از جمله بهترین و سایل ایجاد ایمان، اخلاق، آموزش و سازندگی در کودکان و نوجوانان است، شرط غیر مستقیم بودن پیامها از نکات اساسی جذابیت قصه‌های کودکان به شمار می‌رود.

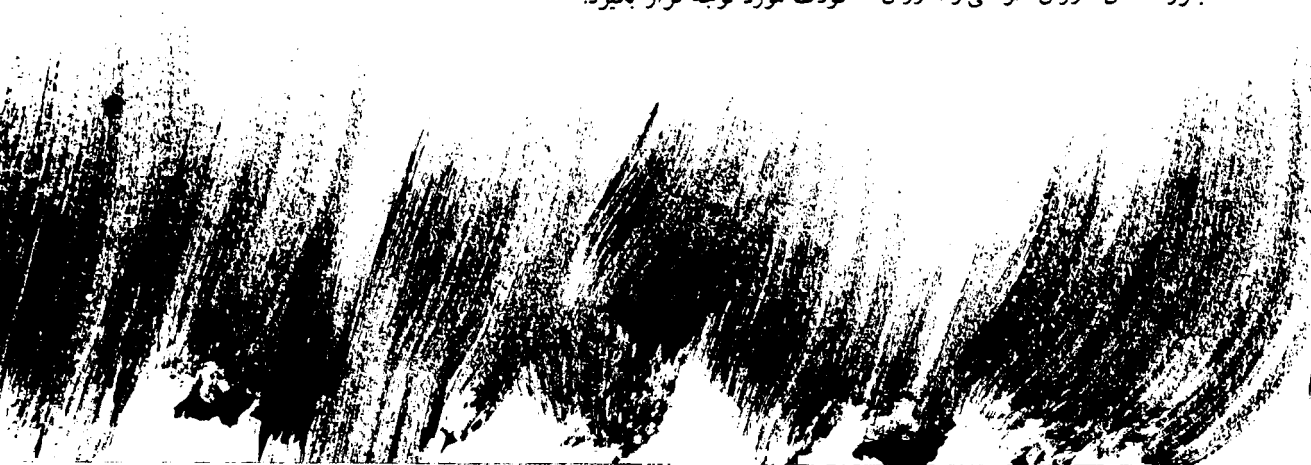
نخستین کتاب مخصوص کودکان در اروپا به عنوان «یادگیری برای کودکان» در سال ۱۶۷۱ توسط یک روحانی مسیحی به نام «جیمز جان وی» (James-Janway) در انگلیس نوشته شده است. در آن زمان فکر می‌کردند که مسائل اخلاقی را می‌شود از طریق عبارات و الفاظ ساده و پیامهای مستقیم، به بچه‌ها یاد داد. ولی انتشار کتاب «امیل Emil از زان ژاک روسو» در سال ۱۷۹۲، عصر تازه‌ای برای ادبیات کودکان به وجود آورد «روسو» در کتابش گفته است: «زندگی سعادت‌مند برای یک کودک این است که آزاد باشد و در محیطی سالم و طبیعی زندگی کند. همین افکار جدید و جالب روسو باعث ایجاد تغییرات بنیادی در گرایشها و نظریات مردم به ویژه مریان، نسبت به کودکان و آموزش و پرورش گردید و این امر، سبب شد که نه تنها در فرانسه، بلکه در انگلیس و امریکا داستانهایی برای کودکان نوشته شود و حتی آموزش مذهبی، از طریق این داستانها انجام گیرد.

خوش و فراموش ناشدنی می‌دانند، اما هرگز، برای شکوفایی آن در کودکی اطفال خود نمی‌کوشند. بزرگسالان با درک و سلیقه خود برای بچه‌ها کتاب می‌نویسند و مریبان و بزرگتران، کتابها را به ذوق و سلیقه خود برایشان تعیین می‌کنند در پاسخ به آنهایی که متعجبند چرا بچه‌ها دیگر مطالعه نمی‌کنند، باید گفت، کودکان، به دلیل تواناییهای محدود نقادی و قلمت نیروی بیان که باعث می‌شود بزرگسالان از آثار مورد علاقه و کیفیت آنان بی‌اطلاع باشند تأثیر شدید و مستقیمی بر ادبیات خود ندارند، چون داستانهای کودکان، خصوصاً در قسمت ترجمه، بیشتر به نیت استفاده بزرگترها نوشته می‌شود و معمولاً از فرهنگ اجتماعی بچه‌ها به دور هستند داستان وقتی ارزنده و مطلوب خواهد بود که بر اساس رشد و تکامل و نیازها و رغبتهای سنی و مناسبتهای زبانی و فرهنگ مخاطبانش (بچه‌ها) نوشته شود، پس باید در نوشتن و گزینش کتابها ویژگیهای رشد و سنی کودک مورد توجه قرار بگیرد.

مزور و حيله گر می‌شود و مورچه، نمادی از انسانهای زحمتکش و شریف و گوسفند، نماد آدمهای بی‌شعور و توسری‌خور، پس، در قصه‌های رمزی، رمزها برای خود فرهنگی دارند و با حساب و کتاب، انتخاب می‌شوند، و با معیارهای ذهنی و گروههای سنی پایین مناسبت ندارد.

بزرگسالان، صاحب افکار پرورش یافته‌اند و اکثر داستانها را برای کسب اطلاعات و گذران وقت می‌خوانند و در آنها تغییر ایجاد شده بعد از مطالعه بسیار کند و کم می‌باشد، اگر ادبیات کودکان فاقد سازندگی باشد، مفید نیست و اگر جذاب نباشد، خواندنی نیست، باید در نظر گرفت که سرگرم کردن بچه‌ها، بسیار آسان است، اما سازندگی شرط لازم سرگرمی است.

در زمانی نه چندان دور، کودک موجودی مزاحم و فراموش شده بود و اگر قرار بود تربیتی برایش پیاده شود، همانطور که گفته شد، بر مبنای بزرگی وی تنظیم می‌گشت، در صورتی که همه بزرگسالان، دوران کودکی را، دوران

منابع و مأخذ

- ۱ - ادبیات کودکان: علی اکبر شعاری نژاد، انتشارات اطلاعات سال ۱۳۶۴
- ۲ - مجموعه مقالات درباره ادبیات کودکان: شورای کتاب کودک «انتشارات هنر»
- ۳ - «سی مقاله» جمع‌آوری آتش جعفر نژاد
- ۴ - ادبیات کودکان و نوجوانان کتب درسی، مصطفی رحماندوست
- ۵ - بررسی ادبیات امروز ایران، دکتر استعلامی
- ۶ - قلمرو ادبیات کودکان، رضا رهگذر، سازمان تبلیغات اسلامی

نخستین مجله کودکان با اهداف مذهبی -

آموزشی در سال ۱۷۵۲ به اسم «لیلی پوین» در انگلیس منتشر شد، آمریکا از نخستین کشورهایی است که خدمات کتابخانه کودکان را گسترش داده و برای نویسندگان و نقاشان کتب کودکان «جوایز ملی» مدالهای نیوبری و کالد کات مقرر داشته است.

تأسیس «دفتر بین‌المللی کتاب برای جوانان» وابسته به یونسکو در سال ۱۹۵۳، منجر به تعیین جوایز بین‌المللی «هانس کریستین آندرسن» برای نویسندگان کتابهای کودک گردید.

در پایان تأکید می‌کنیم که خواندن داستان به عنوان کلید کسب دانایی در روزگار سرعت، روزگاری که به فراغتی زیاده‌تر نیازمندیم، یگانه سرگرمی آموزشی مناسب و کلید کسب دانایی است همانطور که گفته شد ادبیات کودکان وسیله‌ای است برای پرمحتوا کردن زندگی، زندگی سالم، با دو بعد مادی، معنوی،

کتابهای غیر درسی از جمله بهترین وسایل ایجاد ایمان، اخلاق، آموزش و سازندگی در کودکان و نوجوانان است، شرط غیرمستقیم بودن پیامها از نکات اساسی جذابیت فصولهای کودکان به شمار می‌رود، همانگونه که آموزشهای مستقیم در ادبیات بزرگسالان نیز عیب آثار محسوب می‌شود. در مقاطع سنی کودکی و نوجوانی «تلویح پیام» و بسند و اندرز عیب خواهد بود باید پیامها به صورت معمای قابل حل بعد از بستن کتابها، در ذهن بچه‌ها باز و روشن باشد.

● اگر ادبیات کودکان فاقد سازندگی باشد، مفید نیست و اگر جذاب نباشد، خواندنی نیست، باید در نظر گرفت که سرگرم کردن بچه‌ها، بسیار آسان است، اما سازندگی شرط لازم سرگرمی است.

● ادبیات کودکان باید پایه بای سن کودک علاقه‌ها و استعدادهای او را در جهت مثبت تقویت کند و پاسخگوی فطرت پاک او باشد.